

Oponentský posudek na diplomovou práci Šárky Maříkové

Figurace femininit ve vybraných dílech Margaret Atwood: Archetypální analýza novely *Penelopiáda*

Zvolené téma diplomové práce Šárky Maříkové je pro kontext feministických literárních studií rozhodně relevantní, navíc konkrétně dílo kanadské spisovatelky Margaret Atwood zažívá v posledních letech opětovný vzestup, a to jak pro jeho ekofeministické zaměření, tak pro jeho relevanci při ohledávání fungování vykořisťovatelských režimů. Zde lze mít konkrétně na mysli seriál *Příběh služebnice* kanálu Netflix vycházející z eponymního románu, z jehož úspěšného televizního zpracování vzešlo v minulém roce románové pokračování *The Testaments* (česky *Svědectví*). Šárka Maříková se však ve své práci nezabývá fiktivním Gileádem, nýbrž mytologickou Ithakou, konkrétně pak subverzí zakládajícího textu západní literatury, jejímž prostřednictvím Atwoodová rozšiřuje možné výklady Homérovy *Odyssey*. *Penelopiáda* je novelou, jejímž cílem je vyprávět to, co *Odyssea* ve svém zacílení na mužského protagonistu zamlčuje. Atwood přináší „herstory“, kdy propůjčuje hlas Odysseově manželce Penelopě a jejím dvanácti popraveným služkám, které vypovídají, zjednodušeně řečeno, o svém pohledu na dění v Ithace v době Odysseovy nepřítomnosti.

Diplomantka deklaruje (a titul práce tomu napovídá), že zaměřuje svou pozornost primárně na ženské hlasy v novele, avšak s ohledem na skutečnost, že gender je vztahová kategorie, jak sama v teoretické kapitole vysvětluje, všímá si dobře, že její interpretace Atwoodové reprezentace Penelopy ani jejích služebnic by byla neúplná, kdyby se nedotkla mužských postav, konkrétně Penelopiných nápadníků, jejího manžela a jejího syna, jehož rukou služebnice umírají. Maříková dobře ukazuje, že další stěžejní kategorií pro „čtení“ hierarchických vztahů v díle je třída, respektive privilegované kastovní postavení vládnoucí rodiny, třebaže jeho legitimita může být podkopávána Odysseovou lstí, s níž dosáhl na manželství s Penelopou. Vedle archetypální genderové analýzy pak Maříková využívá k rozboru též literárně-vědný a folkloristický koncept tzv. šprýmaře (anglicky trickster). Tento koncept umožňuje diplomantce ukázat, jaké postupy Atwood volí pro účely subverze etablovaného čtení jak Odysseova putování, tak Penelopiny (údajné) domestifikace a pasivizace, k čemuž Homérův narativ (v patriarchálním čtení tradičně) svádí.

Jakkoliv považuji volbu tématu a evidentní nadšení diplomantky pro něj za chvályhodné, jeho zpracování zůstalo novele mnohé dlužno, a to jak s ohledem na přehlednost argumentace, tak s ohledem na hloubku analýzy. Myslím, že diplomová práce nejvíce ztrácí na kvalitě tím, že se studentce nedaří kompetentně zvládnout dvě základní věci: 1) propojit teorii s analytickou/interpretační částí a 2) vystavět koherentní argumentační linii. Jinými slovy, kdyby existoval bod 1, existoval by i bod 2.

Dovolím si výše zmíněné ilustrovat několika příklady, které jsou pro strukturu práce svou povahou reprezentativní: Teoretická část se čte jako jakýsi velmi obecný úvod k feminizmu na straně jedné a feministickým přístupům k literatuře na straně druhé. Inkluze těchto témat by byla jistě zdůvodnitelná, avšak nikde v diplomové práci není řečeno, jak souvisí například postoje liberálních feministek a Beauvoirové koncept problému beze jména s *Penelopiádou* (či životem spisovatelky), byť zrovna to druhé se v postavě Penelopy (možná) nabízí. Podobně tomu je při zevrubném popisu apelu Hélene Cixous na to, aby se ženy napsaly samy. V diplomové práci je tento apel dekodovatelný pouze tehdy, když bude čtenář/ka disponovat znalostí díla Cixous a nalezne paralelu mezi psaním sebe sama a Penelopiným „páráním“

mytologického oděvu při vědomí, že výstavba či přepis narativu (tedy **textu**) jsou analogické k šití či páraní **textilie**, což není myšlenka v literární vědě marginální, nicméně není ani nijak dominantní (vyjma např. textu C. Heilbrun, který diplomantka v bibliografii uvádí). Jinak řečeno, tyto paralely nesmí zůstat v textu diplomové práce implicitní či skryté, naopak musí být reflektované, explicitně zdůrazněné a teprve na jejich základě má být vystavěn argument a diplomantčina jedinečná interpretace literárního díla. Diplomantka by tím doložila, že ví, co píše a proč, rozumí tomu, jak se její interpretace rodí, a že tak není plně závislá na sekundární literatuře. Tato podpůrná konstrukce ale (v) textu chybí.

Za nadbytečné považuji diskuse o kvantitativním výzkumu (str. 7), když tento není v práci využíván, dále myslím, že zpracování pozicionality – jakkoliv žádoucí – by se nemělo omezovat jen na cestu ke studiu genderových studií a výběr tématu diplomové práce, nýbrž primárně kriticky nahlédnout diplomantčiny epistemologické silné a slabé stránky a osobní hodnotové ustrojení, jež může mít dopad na to, jak bude zkoumaná novela interpretována.

S ohledem na metodologické uchopení práce si nejsem jistá, nakolik se deklarovaný záměr využívat vzdorného čtení Judith Fetterly skutečně odráží v analýze *Penelopiády*. Máme tu totiž co do činění s literárním dílem, které vlastně JE vzdorným čtením Homéra (a potažmo jeho přepisem skrze slova vypravěčky Penelopy a jejích služebnic). Geneze novely, kterou Maříková popisuje, tuto motivaci přiznává. Zároveň je ale toto dílo podrobováno vzdornému čtení ze strany diplomantky. Nabízí se tu tudíž jakési dvouvrstvé vzdorné čtení, avšak tento fakt práce nezohledňuje. Proto se můžeme ptát: Lze vlastně vzdorně číst text, který je přiznaně psán jako vzdorný? Čemu diplomantčino odvozené – tedy vzdorné čtení vzdorného textu – může vzdorovat? Jak lze tuto dvojí vrstvu vzdorného čtení vztáhnout k původním tezím Judith Fetterly o interpelaci ženy čtenářky patriarchálním textem? Jak rozhojňuje studentčino využití archetypální analýzy v tomto „dvojitém“ kontextu možnosti interpretace postav šprýmařů a Penelopiných služebnic? Studentku bych požádala, aby během obhajoby tyto otázky zodpověděla.

Práce je po jazykové stránce s minimem překlepů, avšak organizačně je text práce příliš atomizovaný. Je možné, že výše zmíněná absence propojení teoretické a analytické části je důsledkem členění práce na zbytečně krátké úseky (které nutí studentku k opakování již řečeného, a ve dvou případech celých vět slovo od slova (strany 49 a 64)). Text diplomové práce by zasloužil stylisticky učesat, případně poradit některých pasáží přeházet pro účely lepší gradace argumentů. Odkazování v práci považuji za podprůměrné, hojnější odkazování by zlepšilo vyznění argumentů, stejně tak by pomohlo, kdy studentka častěji podpořila své interpretace příklady konkrétních scén z novely. Problematické jsou některé pasáže, kde způsob odkazování vytváří mylné představy o díle, na které je odkazováno. Příkladem budiž strana 31, kde odkaz na Judith Butler (soudě dle datace 1990 se má jednat o knihu *Gender Trouble*, ale tato není v bibliografii uvedena, respektive nikoliv v tomto vydání a s tímto vročením) sugeruje, že se tato autorka vyjadřuje k *Penelopiádě*. Atwood však novelu napsala v roce 2005. Toto formální pochybení je umocněno o odstavec dál odkazem „tamtéž“, kde diplomantka hovoří o parodické novele a archetypech. Nejsem si jistá, že toto je předmětem zmíněného díla Judith Butler.

Kromě výše uvedených dotazů k dvojí vrstvě vzdorného čtení bych diplomantku poprosila, aby se u obhajoby dále vyjádřila k následujícím dotazům: Lze Penelopu ve vztahu k nápadníkům či služebnicím interpretovat jako hegemonního muže? Jak číst z genderového hlediska fakt, že

Odysseus dává místo Penelopiných nápadníků zabít služebnice, které jej spraví o úsilí nápadníků získat si Penelopu jako manželku? Proč Odysseus, idiomaticky řečeno, zabíjí posla špatných zpráv? Poněvadž diplomantka ukazuje Penelopiádu jako parodický příběh, lze se ptát, co má parodovat Penelopin antagonismus vůči krásné Heleně. Lze tuto řevnivost mezi dvěma ženami (v narativu novely již doslova „za zenitem“, totiž v zásvěetí) nahlížet jako zrcadlo, které Atwood ženám obecně nastavuje v kritice absence vzájemné ženské solidarity? Vůči čemu či komu by bylo potom toto spisovatelčino čtení vzdorné?

Celkově nicméně práce splňuje požadavky na udělení titulu Mgr., jen bohužel nevytěžuje analytický potenciál, který Atwoodové *Pelelopiáda* skýtá, neboť je spíše prací deskriptivní, byť deklaruje analytický vzhled. Je zřejmé, že autorka práci věnovala nemálo času a je dílem spisovatelky zaujatá, což oceňuji. **Práci doporučuji k obhajobě a navrhuji známku dobře.**

V Praze 20.6.2020

Mgr. et Mgr. Tereza Jiroutová Kynčlová, Ph.D.